

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוני' בר-אילן

בלוג מס' 55: קשישים? לא – כשישימים!

לכאורה, אין כל קשר בין נושא פוסט זה לבין השכלה גבוהה. אז אתחיל עם השורה התחתונה. האוניברסיטה/מכללה – כמעט כמו כל סוג אחר של מוסד גדול בעולם – מאורגנת על פי מחלקות, כל אחת המתמחה בנושא/תחום שלה. אחת הבעיות המרכזיות של מנהלי הארגון במאה ה-21 היא כיצד לאפשר זרימה חופשית של מידע בין המחלקות; זאת מאחר שהכול קשור בכול.

אמנם באקדמיה רוב החוקרים מודעים לקשר ולרלוונטיות של מחלקות "נושקות" לתחום שלהם. כך, איש מדעי המדינה מכיר בעובדה שסוציולוגיה, כלכלה, היסטוריה, תקשורת, משפטים, פילוסופיה ואולי עוד תחומים, קשורים למחקרם ולעתים הם חייבים "לפלוש" ולהכיר גם את הספרות של מקצועות אלה. ברם, לדעתי אין זה מספיק והבעיה מורכבת בהרבה. לעתים קרובות על החוקר, המרצה והסטודנט להרחיק מאד מן המקצוע כדי למצוא חומר רלוונטי לנושא הלימוד.

אולם, כאן מתעוררת בעיה אחרת. אפילו אם החוקר יכיר בצורך זה, כיצד יעשה זאת? הרי אין אנו יכולים לבלות ימים ושעות בקריאת חומר מחקרי מכל התחומים שיש בהם פוטנציאל להעשיר את תחום המחקר/לימוד שלנו! מאידך, התבצרות בכתבי-עת של המקצוע המוגדר שלנו משולה לבת-יענה עם הראש בחול. אז מה עושים?

מזה הרבה שנים אני מטיף לסטודנטים שלי (וגם אלה שבתחום סמכותי הרחב יותר) שאין מנוס אלא להרגיל את עצמנו לקריאת עיתונים יומיים, מגזינים מקצועיים וכו'. אין הכוונה להתמקד בקריאת חומרים בתחום העיסוק שלהם (למשל, סטודנט למדעי המדינה בעמודי החדשות הראשונים או בכתב-עת כמו "פוליטיקה"), אלא דווקא בנושאים המצויים הרחק מתחומם: מדע, אומנות, טכנולוגיה, פילוסופיה וכו'. רק כך יוכלו להפרות את הידע שלהם ולחשוב בצורה יצירתית על הבעיות העומדות בפניהם.

מסר זה חשוב שבעתיים לסטודנטים ולחוקרים במדעי המדינה ובתקשורת. עבור הראשונים, מאחר שקביעת מדיניות ציבורית המתעלמת מתחומי חיים אחרים עלולה להחטיא את המטרה – או במצב הטוב, להגיע לפתרון לא אידיאלי; עבור סטודנטים ומרצים בתקשורת, מאחר שללא הבנה מעמיקה של העולם, חסר לעיתונאי (ובעקבות כך, גם לקוראים, צופים וכו') ההקשר הרחב לסיפור. העיתונאי עלול אפילו להחריף את הבעיה החברתית במו ידיו.

ומכאן לכותרת המשונה שלעיל. אני מביא את הדברים הבאים לא רק מאחר שהם מעניינים כשלעצמם אלא כדוגמה מאלפת ואף חשובה לטענתי. מדובר בדרך שבה אנו כחברה מתייחסים לאנשים זקנים ולהשלכות של היחס הזה.

קיימת נטייה בעיתונות הישראלית (ולא רק היא) לכנות אנשים מעל גיל 65 "קשישים". הקוונטציה של המלה "קשיש" היא לעתים קרובות שלילית: בן אדם חלש, זקן, שברירי, פגיע, לקראת סוף דרכו.

אמנם, ייתכן שזה היה נכון לפני 50 שנה אך זו טעות כיום משתי סיבות. ראשית, מבחינה אקטוארית תוחלת החיים הממוצעת של אדם בגיל 65 הינה מעל 80! (ואם תגידו, אבל אצל גברים ידוע שתוחלת החיים בארץ הינה 78 "בלבד", התשובה היא שזה נכון לגבי מישהו שנולד היום; אבל כל מי שהצליח להגיע לגיל 65 כבר אינו יכול להימנות בין אלה שנפטרו

בגיל צעיר יחסית, כך שכבוצה תוחלת החיים הצפויה להם היא מעל הממוצע בחברה). שנית, אם בעבר הלא רחוק אדם בגיל 65 סבל ממספר בעיות רפואיות קשות, היום רבים מבני ה-65 ואף 75 מנהלים חיים פעילים שלא היו מביישים את הצעירים מבינינו: שחייה, טיולים, יוגה, לימודים, הליכון מאומץ – ואף ריצה, טניס וכו' (בגיל 57 אני משחק כדורסל פעמיים בשבוע, יחד עם צעיר בן 62 ועוד ינוקא בגיל 168!).

טוב ויפה, אך מה בין זה לבין מדיניות ציבורית? ומדוע שהעיתונאי ישנה את הרגליו הסמנטיים? כי עכשיו, מסתבר, יש ל"טרמינולוגיה" כזאת השלכות מוחשיות שליליות על תיפקוד המבוגרים עצמם. מחקרי רפואה גילו לאחרונה שכלל שיש לאנשים "זקנים" דעה שלילית על הזקנה, כך הם מזדקנים (מתנוונים) פיזית ומנטלית מהר יותר. מחקר אחד אף הראה שהתופעה קיימת גם בפרקי זמן קצרים ביותר: לקחו אנשים בגיל "מתקדם" והציגו בפניהם בהבזק של שנייה (כלומר, המלים חדרו לתת-מודע בלבד) מלים כמו "חכם, עירני, מנוסה וכדומה" – ואז בחנו את הזיכרון שלהם באופן כללי (תרגילי זיכרון מקובלים). לאחר הפסקה, חזרו על אותו בוחן עם אותם אנשים, אלא הפעם הבזיקו מלים כגון "סנילי, דמנציה, מבולבל, שבר כלי" וכן הלאה. במבחן הזיכרון מיד לאחר מכן התוצאות היו חלשות בהרבה. וכאמור, זה לא היה המחקר היחיד – קיימים גם מחקרים הנוגעים לטווחים ארוכים בהרבה שהראו שאנשים אשר מתייחסים להזדקנות בצורה חיובית/אופטימית חיו בממוצע כמה שנים נוספות, ואיכות החיים שלהם היתה טובה בהרבה לעומת עמיתיהם בעלי תפיסה שלילית לתהליך ההזדקנות, אשר סבלו מאיכות חיים ירודה, ונפטרו מוקדם מהאופטימיסטים.

המשמעות: הסטיגמה של "קשיש", שמופיעה תכופות בתקשורת, עולה לחברה הישראלית הון תועפות בהוצאות רפואיות מיותרות. ואם שרי האוצר והבריאות (או חוקרי מדיניות ציבורית בתחום הרפואה והבריאות) מחפשים דרכים להוריד את עלויות הרפואה הציבורית בצורה ניכרת, אז הנה מקום טוב וקל להתחיל בו: הסברה במערכת החינוך לתלמידי בית ספר באשר ליכולות המרשימות של אנשים מבוגרים ממש; עידוד ותגבור ההתמחות בגרונטולוגיה בבתי ספר לרפואה; שינוי היחס של קופות החולים; ואולי אפילו הקמת מערכת ל"טיפול הגיל השלישי" המקביל ל"טיפת חלב" בתחילת חייו.

האם שינוי תפיסתי כזה אפשרי? אני חושב שכן. ולו מהסיבה שכל עיתונאי, רופא וסתם אזרח מהשורה שואפים אף הם להגיע ל"גיל הזהב" ולהישאר שם הרבה שנים טובות. אז הנה הצעתי הצנועה לאקדמיה ללשון העברית: לשנות את איות המלה. מעתה והלאה הבה נקרא לאנשים בגיל מתקדם: "כשישים". אני מכיר לא מעט פרופסורים מעל גיל 60 – שכוחם במותניהם – אשר ישמחו לאמץ את השינוי, ואולי אף ישתמשו בו כמנוף ללקח הרחב יותר באשר הצורך לחרוש בשדות רחוקים כדי להגיע לביצועים מחקרניים מועילים ומעולים באמת.

wilzis@mail.biu.ac.il